

ФІЛОСОФСЬКА
ДУМКА
УКРАЇНИ
XI-XVIII ст.

Від патристики
до схоластики

Національна академія наук
України

Інститут філософії імені
Г. С. Сковороди НАН
України

2021

Національна академія наук України
Інститут філософії імені
Г. С. Сковороди

**ФІЛОСОФСЬКА
ДУМКА УКРАЇНИ
ХІ–ХVІІІ СТ.:**

**від патристики
до схоластики**

**Київ
2021**

УДК 101(477)"10/17"(02.064)

Ф 56

Філософська думка України XI–XVIII ст.: від патристики до схоластики. – Київ: НАН України, Інститут філософії імені Г. С. Сковороди, 2021. – 627 с.

Відповідальна редакторка: *Я. М. Стратій*, кандидат філософських наук, старший науковий співробітник відділу історії філософії України Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України

Наукові рецензенти: *В. А. Рижко*, доктор філософських наук, директор Центру гуманітарної освіти НАН України;
В. В. Лях, доктор філософських наук, професор, завідувач відділу історії зарубіжної філософії Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України;
Ю. Ю. Завгородній, доктор філософських наук, старший науковий співробітник відділу історії зарубіжної філософії Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України

*Затверджено до друку рішенням Вченої ради
Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України
(протокол № 7 від 15.06.2021 р.)*

Автори книги поставили собі за мету включити в загальну картину історичного процесу недостатньо задіяну українську філософську спадщину XI–XVIII ст. Аналіз розвитку середньовічної і ранньомодерної думки здійснюється з урахуванням впливу на формування філософських уявлень візантійської та патристичної традицій, внутрішньоукраїнського діалогу між представниками містичного та раціоналістичного підходів до пізнання світу і людини, починаючи від києворуських писемних пам'яток і закінчуючи творами Г. Сковороди, та на загальному тлі розвитку різних течій філософії другої схоластики. Книга адресується тим, хто вивчає культуру України до-модерної й ранньомодерної доби та всім зацікавленим.

ISBN 978-966-02-9686-2

© Автори, 2021

© Андрій Кальченко, оформлення, 2021

ПЕРЕДМОВА (Ярослава Стратій)	9
1. (Олександр Киричок) Розуміння філософії в українських писемних пам’ятках XI–XIV ст.: патристичні витoki та історіографія концептуальних інтерпретацій	
1.1. “Філософ” і “філософія”: проблемне поле термінологічних студій	14
1.2. Головні концептуальні підходи до тлумачення слів “філософ” і “філософія”	20
1.2.1. Філософ у Давній Русі: мудрець чи освічена людина? Дореволюційна схема	21
1.2.2. Модифікація дореволюційної схеми у радянські часи	29
1.2.3. Полісемантичне розуміння слів	35
1.2.4. Спроба відиукання сутнісної основи давньоруської філософії	42
2. (Олександр Киричок) “Філософ” і “філософія” в українських писемних пам’ятках XI–XIV ст.: необхідність нової постановки старого питання	
2.1. Знову про візантійські впливи	48
2.2. Питання джерел	52
2.3. Визначення філософії	55
2.4. Головні константи киеворуського розуміння філософії	63
2.4.1. “Філософія” як освіченість: деякі уточнення до популярного трактування	63
2.4.2. “Філософ” при дворі правителя	65
2.4.3. “Філософ” на троні	72
2.4.4. “Зовнішня” і “наша” філософії	75
2.4.5. Ситуація з античною філософською спадщиною	78
2.4.6. “Філософія” як пізнання Божественної Премудрості	80
2.4.6.1. Філософія як пізнання природи і соціуму	81
2.4.6.2. Філософія як вербалізована Премудрість	83
2.4.7. “Філософія” як “теорія” і “практика”	86
2.4.8. Філософія як “служниця” християнського вчення	88

3. (ОЛЕНА СИРЦОВА) ФІЛОСОФСЬКІ ПИТАННЯ СЛОВ'ЯНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДІВ “АРЕОПАГТИК”	91
3.1. Ареопагітики на сучасному етапі дослідження їх атрибуції та філософських джерел	91
3.1. <i>Corpus Areopagiticum</i> в слов'янській традиції	102
4. (ЛАРИСА ДОВГА) ЗАСАДИ ОЦІНКИ ТА ВИБОРУ ВЧИНКІВ В УКРАЇНСЬКИХ МОРАЛЬНИХ ВЧЕННЯХ XVII СТ.	111
4.1. Джерела для дослідження	111
4.2. Характер морального вчення	116
4.3. Остаточна мета життя	119
4.4. Моральна оцінка власних учинків. Сумління	119
4.5. Остаточний вибір життєвого шляху. Воля	124
4.6. Короткий підсумок	134
5. (МИКОЛА СИМЧИЧ) ЯК МОЖЛИВА СХОЛАСТИКА В ЕПОХУ РАНЬОГО МОДЕРНУ?	137
5.1. Чим була середньовічна схоластика?	139
5.2. Схоластика і Ренесанс	151
5.3. Реформація: протестантська і католицька	155
5.4. Школа у Саламанці і питання прав людини	162
5.5. Моліна і питання свободи волі	169
5.6. Суарес і система метафізики	175
5.7. Розповсюдження жанру <i>cursus philosophicus</i>	190
5.8. Схоластика в Києво-Могилянській академії	209
5.9. Висновки	213
6. (МИКОЛА СИМЧИЧ) ВИРІШЕННЯ АКТУАЛЬНИХ ТЕОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ У МОГИЛЯНСЬКИХ ТРАКТАТАХ “ПРО ВИНИКНЕННЯ І ЗНИКНЕННЯ” (XVII–XVIII СТ.)	215
6.1. Загальний зміст трактатів	218
6.2. Стефан Яворський і питання про трансубстанціацію	221
6.3. Теофан Прокопович і збереження киево-печерських мощей	233
6.4. Замість висновків: “своє” і “чуже” для могилянських професорів	241
7. (МИКОЛА СИМЧИЧ) ВЧЕННЯ ПРО НЕСКІНЧЕННІСТЬ У МОГИЛЯНСЬКИХ ФІЛОСОФСЬКИХ КУРСАХ (XVII–XVIII СТ.): ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ	243
7.1. До постановки проблеми	243
7.2. Замість висновків	261

8. (Ярослава Статій) ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ДВОХ МОДУСІВ ЖИТТЯ І ВІТАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ ПІЗНАННЯ У МОГИЛЯНСЬКИХ ТРАКТАТАХ “DE ANIMA” XVII–XVIII СТ.	263
8.1. Вступ	263
8.2. Інтерпретація проблеми душі у філософських курсах професорів Києво-Могилянської академії. Вчення про життя у першому і другому актах	275
8.2.1. Схоластичне розуміння структури “живого”	286
8.2.2. Інтерпретація Аристотелевого визначення душі Касіяном Саковичем та його розуміння “життя у першому акті” й “життя у другому акті”	289
8.2.3. Інтерпретація Інокентієм Гізелем Аристотелевого визначення душі в контексті його розуміння “життя у першому акті” й “життя у другому акті”	299
8.2.4. Теофан Прокопович та Георгій Кониський про Аристотелеве визначення душі в контексті розуміння “життя у першому акті” й “життя у другому акті”	313
8.3. Професори Києво-Могилянської академії про “акцидентально живе у першому і другому акті” та про структуру здатностей	322
8.4. Розуміння “інтенціонального життя” у могилянських трактатах “De anima”. “Інтенціональне життя” на рівні чуттєвої здатності	361
8.5. “Інтенціональне життя” на рівні інтелектуальної здатності. Проблема intellectio й verbum mentis	380
8.6. Висновки	412
9. (Роланд Піч) ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА ТА ЙОГО МІСТИКО-МЕТАФІЗИЧНЕ САМОПІЗНАННЯ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ДУХОВНОЇ ІСТОРІЇ (КОРОТКИЙ ОГЛЯД)	417
9.1. Григорій Сковорода	418
9.2. Йоган Георг Гаман	429
9.3. Франц фон Баадер	441
9.4. На завершення	446
10. (Олена Сирцова) МЕТАФІЗИКА НЕВИДИМОЇ ІСТИ В ФІЛОСОФІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ	453
10.1. <i>Иста</i> – поняття і контексти	453
10.2. <i>Иста</i> і <i>Начало</i>	457

11. (Володимир Блодід) Тринітарна проблема	
у творах Григорія Сковороди	463
11.1. Джерела сквородинівського осмислення Трійці	463
11.2. Особливості тріадології Сковороди	472
Додатки	485
I. ТЕОФАН ПРОКОПОВИЧ. ФІЛОСОФСЬКИЙ	
КУРС (ФРАГМЕНТИ)	486
I.1. Вступ до філософського курсу	
(<i>підготовка тексту та переклад Миколи Симчича</i>)	486
I.1.1. Попередні зауваження	486
I.1.2. Текст	511
I.2. Науки фізики	
(<i>підготовка тексту та переклад Ярослави Стратій</i>)	529
I.2.1. Попередні зауваження	529
I.2.2. Текст	530
II. ГЕОРГІЙ КОНИСЬКИЙ, Філософський курс (фрагменти)	
(<i>підготовка тексту та переклад Ярослави Стратій</i>)	571
III. Інокентій Гізель, Філософський курс (фрагменти)	
(<i>підготовка тексту та переклад Ярослави Стратій</i>)	578
БІБЛІОГРАФІЯ	583
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК	613

ПЕРЕДМОВА

Складність цивілізаційного вибору, що здійснює сучасна Україна, спричинена внутрішньою невизначеністю суспільства стосовно бачення своєї історії, у тому числі й інтелектуальної. А тому все більш важливого значення набуває розуміння специфіки її становлення і розвитку, зокрема осмислення досвіду здійснення міжкультурних комунікацій у середньовічній і ранньомодерній Україні, коли відбувалася трансформація культурної парадигми і в процесі різноманітних політичних, соціальних і духовно-культурних змін конституювалася гетерогенна ідентичність України як європейської нації. Саме тому метою дослідження, представленого у цій книзі, стала спроба відтворення цілісності історичного поступу української духовної культури, і, насамперед, такої її важливої частини, як філософська думка, а також введення в загальну картину історичного процесу недостатньо задіяних або й вилучених із цього процесу пластів української духовно-культурної і філософської спадщини. Серед таких були до середини ХХ ст. і деякі ідейні пошуки книжників Княжої доби, й окремі тексти XIV–XVI ст., і твори мислителів Києво-Могилянської академії. Духовна спадщина українського Середньовіччя та Ранньомодерної доби потребує в наш час не лише ґрунтового дослідження на рівні персоналій, текстів та ідей, а й осмислення тягlosti власних вітчизняних духовно-культурних традицій, з огляду на її зв'язки з візантійською і латинською патристикою Середньовіччя та постренесансною схоластиком Раннього модерну.

Важливим завданням, яке ставили перед собою автори, є необхідність подолання, на жаль, ще достатньо живучих народницьких і просвітницьких підходів до оцінки надбань філософів Києво-Могилянської академії, та утвердження розуміння значущості схоластичної традиції у засадничому перезавантаженні української домодерної культури, набутті нею відкритості до іноземних впливів, піднесенні рівня її раціонального розвитку. Якраз недостатній рівень цього розвитку, на слушну думку іспанського філософа Карлоса Вальверде, стає причиною надмірного використання і творення міфів як засобу самовираження деяких культур. А тому, сподіваємося, наша книга посприє усвідомленню українською інтелектуальною спільнотою вагомості ролі схоластичної традиції у формуванні української ментальності.

Новизна запропонованого дослідження полягає у тому, що аналіз розвитку середньовічної і ранньомодерної філософської думки: 1) здійснюється з урахуванням впливу на формування уявлень про філософію в культурі Княжої доби візантійської та патристичної традицій; 2) проводиться на основі осмислення важливого значення розмикання доволі ізольованого щодо Заходу простору вітчизняної культури у XIV–XVII ст. і набуття нею відкритості й готовності до сприйняття інокультурних впливів; 3) розглядається на фоні внутрішньоукраїнського діалогу між представниками містичного та раціоналістичного підходів до пізнання світу і людини; 4) відносно Ранньомодерного періоду подається на загальному тлі різних течій філософії схоластики та у контексті взаємодії з тогочасним західноєвропейським духовним спадком, що під кінець XVI ст. призвело до запозичення і подальшої апропріації схоластичної моделі філософії у тій її версії, яка отримала назву другої схоластики; 5) враховує значення сформованих у розгляді епохи патристичних та схоластичних ідей, а також української та європейської містичної традиції у формуванні філософських поглядів Григорія Сковороди.

У процесі роботи над книгою, авторами було створено критичні латиномовні тексти окремих розділів рукописних курсів професорів Києво-Могилянської академії, здійснено їх переклад українською мовою і проаналізовано їх філософський зміст, а також розглянуто низку інших малодосліджених рукописних пам'яток і стародруків середньовічної і ранньомодерної доби, було виявлено дотичність досліджуваних українськими мислителями проблем до латиномовних творів знакових постатей високої та другої схоластики (зокрема, Томи Аквінського, Альберта Великого, Дунса Скота, Йозефа де Агілери, Бартоломео Мاستрі, Бонавентури Беллутто, Йоана від Св. Томи, Педро Уртадо де Мендоси, Франсиско де Овієдо, Франсиско Суареса тощо).

Відповідно до розуміння специфіки становлення і розвитку української філософської думки дослідження складається із кількох смислових блоків. Першу частину присвячено аналізу української думки Княжої доби в контексті ідей патристики (1–2 розділ); у другій частині досліджуються філософські та етичні аспекти текстів XIV–XVII ст., зокрема слов'янських перекладів “Ареопагітик”, а також вивчаються засади оцінки та вибору вчинків в українських моральних ученнях XVII ст.; у третій частині подається загальна характеристика напрямів і течій західної схоластики, а також розглядаються особливості рецепції і засвоєння філософії другої схоластики професорами Києво-Могилянської академії (5–8 розділ); зрештою, четверта частина присвячена аналізу невивчених аспектів філософії Григорія Сковороди та її компаративному розгляду в контексті європейської інтелектуальної історії (9–11 розділ).

Здійснена авторами праця також дає змогу ознайомити читачів із тим, як бачили українські мислителі XI–XVIII ст. сутність і призначення людини, моральні засади її життя, яким був їх досвід рецепції і подальшої апропріації інших духовно-культурних традицій і чому вони вважали за необхідне набувати такого досвіду, як вони досягали вміння творчо використовувати чужі духовні традиції для віднайдення відповідей на виклики

свого часу, для збагачення і піднесення рівня власної духовної культури і розвитку своєї спільноти, як формувалася самобутня ментальність тогочасної української людини.

Авторський колектив цієї книги такий:

Ярослава Статій – кандидат філософських наук, старший науковий співробітник відділу історії філософії України Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України (відповідальна редакторка, авторка передмови, 8 розділу та додатків);

Олександр Киричок – доктор філософських наук, старший науковий співробітник відділу історії філософії України Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України (автор 1 та 2 розділів);

Олена Сирцова – кандидат філософських наук, старший науковий співробітник відділу історії філософії України Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України (авторка 3 та 10 розділів);

Микола Симчич – кандидат філософських наук, науковий співробітник відділу історії філософії України Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України (автор 5, 6 та 7 розділів, а також додатків);

Лариса Довга – доктор філософських наук, професор кафедри культурології Національного університету “Києво-Могилянська академія” (авторка 4 розділу);

Роланд Піч – доктор теології, професор філософії Українського Вільного Університету в Мюнхені (автор 9 розділу).

Володимир Білодід – кандидат філософських наук, старший науковий співробітник відділу історії філософії України Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України (автор 11 розділу).

БІБЛІОГРАФІЯ

ДЖЕРЕЛА

- AGUILERA J. DE. *Cursus philosophicus*. anno. (Mantuae Carpetanorum, 1722) T. 3.
- ARISTOTE, *Topiques*, livres I-IV, éd. et trad. J. Brunschwig (Paris: Les Belles Lettres 1967) Livre III. P. 119 120.
- ARISTOTELES, *Aristoteles latine interpretibus variis* (München, Wilhelm Fink Verlag 1995).
- ARISTOTELES, *Physica*: Translatio vetus. – Aristoteles Latinus (Leiden–New York, Brill 1990).
- ARISTOTELES, *Physics*, transl. by Edward Hussey (Oxford: OUP 1983).
- ARRIAGA R. de, *Cursus philosophicus* (Antverpiae [Antwerpen] 1632).
- ARRIAGA R. de, *Disputationes theologicae*, 8 vol., (Antverpiae [Antwerpen] 1643–1655).
- Artium Cursus sive Disputationes in Aristotelis dialecticam et philosophiam naturalem iuxta miram angelici doctoris D. Thomae doctrinam et scholam* (Compluti [Alcala] 1624).
- AUGUSTINE, *De Civitate Dei* Retrieved from <<http://www.thelatinlibrary.com/augustine/civ19.shtml>>.
- BARBARO H., *Compendium ethicorum librorum* (Venetiis [Venezia] 1544).
- BARBARO H., *Compendium scientiae naturalis ex Aristotele* (Parisiis [Paris] 1547).
- [Blasius a Conceptione], *Metaphysica in tres libros divisa, in quibus metaphysicales quae ad integritatem Philosophici Carmelit. Excalceatorum Complutens. Cursus desiderabantur Quaestiones disputantur, iuxta eximiam Angelici Doctoris D. Thomae et scholae eius doctrinam* (Lugduni [Lyon] 1640).
- CANO M., *De locis theologicis libri duodecim* (Salamanca 1563).
- CICERO, *De Officiis* Retrieved from <<http://www.thelatinlibrary.com/cicero/off2.shtml>>.

- CICERO, *Tvscvlararvm Dispvlationvm* <<http://www.thelatinlibrary.com/cicero/tusc4.shtml>>.
- CLEMENTIS ALEXANDRINI, 'Stromatum' in *PG* T. 8, cols. 685–1782.
- COLUMBI B., *Novus cursus philosophicus scotistarum complectens universam philosophiam, rationalem, naturalem, moralem & transnaturalem: industrie peractus, ingeniose elaboratus, atque a subtilium Schola apprime exoptatus* (Lugduni [Lyon] 1669).
- Commentarii Collegii Conimbricensis S. I. in duos libros de generatione et corruptione Aristotelis Stagiritae* (Conimbriciae [Coimbra] 1597).
- Commentarii Collegii Conimbricensis S. I. in libros Aristotelis qui Parva Naturalia appellantur* (Lissaboniae [Lisboa] 1593).
- Commentarii Collegii Conimbricensis S. I. in libros Metereorum Aristotelis Stagiritae* (Lissaboniae [Lisboa] 1593).
- Commentarii Collegii Conimbricensis S. I. in tres libros De anima Aristotelis Stagiritae* (Conimbriciae [Coimbra] 1598).
- Commentarii Collegii Conimbricensis S. I. in universam Dialecticam Aristotelis* (Conimbriciae [Coimbra] 1606).
- Commentarii Collegii Conimbricensis Societatis Jesu in octo libros Physicorum Aristotelis Stagiritae* (Conimbriciae [Coimbra] 1592).
- Commentarii in libros Aristotelis de Anima cum quaestionibus agitari solitis* (Compluti [Alcala] 1611).
- Commentarii in libros Aristotelis de coelo et mundo*, (Matriti [Madrid] 1615).
- Commentarii in libros Aristotelis de ortu et interitu rerum naturalium, seu de generatione et corruptione*, (Matriti [Madrid] 1609).
- Commentarii in libros Aristotelis de physico auditu seu Auscultatione* (Matriti [Madrid] 1605).
- Commentariorum Collegii Conimbricensis Societatis Jesu In Octo Libros Physicorum Aristotelis Stagiritae* (Coloniae [Köln] 1625).
- COMPTON CARLTON T., *Philosophia universa*, (Antverpiae [Antwerpen] 1649).
- Constitiitiones Societatis Jesu cum earum declarationibus* (Romae 1583).
- DANTIA., COLUCCI M., *Daniil Zatočnik: Slovo e Molenie* (Firenze: Licoso-Editrice 1977).
- DES HL. JOHANNES VON DAMASCUS, 'Ἐκθεσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως in der Übersetzung des Exarchen Johannes', Hrsg. Von LINDA SADNIK. In *Monumenta linguae slavicae dialecti veteris: fontes et dissertationes*. T. XIV (V, 2), Ed. R. Aitzetmüller, L. Sadnik, E. Weiher (Freiburg 1981).

- Disputationes in Aristotelis philosophiam naturalem iuxta miram angelici doctoris D. Thomae doctrinam et eius scholam* (Madriti [Madrid] 1627).
- Disputationes in tres libros Aristotelis de anima iuxta miram Angelici Doctoris D. Thomae doctrinam et eius scholam* (Lugduni [Lyon] 1637).
- FONSECA P. da, *Commentaria in libros Metaphysicorum Aristotelis*, lib. I–IV (Romae 1577).
- FONSECA P. da, *Institutionum dialecticarum libri octo* (Lissaboniae [Lisboa] 1564).
- FRASSEN C., *Philosophia academica, quam ex selectissimis Aristotelis et Doctoris Subtilis Scoti rationibus ac sententiis* (Parisii [Paris] 1657).
- FRASSEN C., *Scotus academicus, seu universa Doctoris Subtilis theologica dogmata*, 4 vol., (Parisii [Paris] 1672–77).
- GENGELL J., Філософський курс викладений у Львівський єзуїтській колегії у 1687-89 навч. роках, *Philosophia naturalis seu physica disputationibus illustrata Anno 1688 die 7 Februarii inchoata Leopoli sub Reverendo Patre Georgio Gengell*, (IP НБУВ, ф. 306, од. зб. 91п/54) арк. 6–317.
- HAMANN J. G., *Briefwechsel*, hrsg. von Walther Ziesemer und Arthur Henkel, (Wiesbaden 1959).
- HAMANN J. G., *Sämtliche Werke, Historisch-kritische Ausgabe, hrsg. von Josef Nadler* (Wien 1950).
- HERBINIUS, JOHANNES, *Religiosae Kijovineses Cryptae, sive Kijovia Subterranea...* (Jenae 1675).
- HURTADO DE MENDOZA P., *Universa philosophia...* (Lugduni [Lion] 1624).
- HURTANDO DE MENDOZA P., *Disputationes a summulis ad metaphysicam* (Vallisoleti [Valladolid] 1615).
- In libros Ethicorum Aristotelis ad Nicomachum aliquot Conimbricensis Cursus disputationes, in quibus praecipua quaedam Ethicae disciplinae capita continentur* (Lissaboniae [Lisboa] 1593).
- IZQUIERDO S., *Pharus scientiarum, ubi quidquid ad cognitionem humanam humanitus acqisibilem pertinet, ubertim juxta, atque succincte pertractatur*. 2 t. in 1 vol. (Lugduni [Lyon] 1659).
- JAVELLI G. C., *Epitome in uniuersam Aristotelis philosophiam tam naturalem, quam transnaturalem, nunc ex ipsius auctoris autographo mendis quamplurimis repurgata. Horum omnium indicem uersa pagina uidebis* (Venetiis [Venezia] 1547).
- JOANNES DAMASCENUS, S., ‘De fide orthodoxa’ in PG 94 cols. 790–1226.
- JOANNIS DAMASCENI, ‘Dialectica’ in PG 94, cols. 521–676.

- JOHANNES VON DAMASKOS, 'Dialectica sive capita philosophica' in *Die Schriften des Johannes von Damaskos*, besorgt von Bonifatius Kotter (Berlin, Walter de Gruyter 1969) 27–146.
- LERMA C. de, *Commentaria in Aristotelis Logicam ex doctrina sapientissimi magistri Fratris Dominici de Soto Ordinis Praedicatorum desumpta* (Burgos 1642).
- LERMA C. de, *Commentaria in octo libros phisicorum Aristotelis: ex doctrina sapientissimi M.P. Fr. Dominici de Soto ordinis Praedicatorum de sumpta* (Burgos 1655).
- LERMA C. de, *Compendium Summularum Dom. de Soto* (Burgos 1641).
- LERMA C. de, *Cursus philosophici ex doctrina... Dominici de Soto, tomus quartus posthumus duos libros de Ortu et Interitu siue de Generatione et corruptione comprehendens* (Rome 1661).
- LERMA C. de, *Cursus philosophici ex doctrina... Dominici de Soto, tomus V posthumus tres libros de Anima seu ente mobili animato complectens* (Madrid 1666).
- Lexicon Plotinianum*, ed. John Hubert Shleeman, Gikbert Pollet (Leiden: E.J. Brill, Leuven University Press 1980).
- LYNCH R., *Universa philosophia scholastica*, 3 vol. (Lugduni [Lyon] 1654).
- MAS D., *Metaphysica Disputatio de Ente et eius proprietatibus* (Valenetiis [Venezia] 1587).
- MASTRI B. et BELLUTO B., *Philosophiae ad mentem Scoti cursus integer* (Venetiis [Venezia] 1727).
- MEISTER ECKHART, *Deutsche Predigten und Traktate* (München 1963).
- NIFO A., *Metaphysicarum disputationum dilucidarium* (Neapoli [Napoli] 1511).
- Novum Testamentum Graece et Latine / Textum Graecum post Eberhard et Erwin Nestle communiter ediderunt Barbara et Kurt Aland, Johannes Karavidopoulos, Carlo M. Martini, Bruce M. Metzger. Textus Latinus Novae Vulgatae Bibliorum Sacrorum Editioni debetur...* (Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft 1984).
- ORIGEN, *Contra Celsum* in PG 11 cols. 637–1632.
- ORIGÈNE, *Traité des principes*. T. I–V / Éd. H. Crouzel, M. Simonetti (Paris: Édition du Cerf 1980).
- OSTROWSKI C., *Singulares universae rationalis scintiae controversiae...* (Sandomira [Sandomierz] 1722).
- OVIEDO F. de, *Integer cursus philosophicus ad unum corpus redactus in summulas, logicam, physicam, de coelo, de generatione, de anima, et metaphysicam distributus*, 2 vol. (Lugduni [Lyon] 1640).

- OVIEDO, F., *Integer cursus philosophicus ad unum corpus redactus in summulas, logicam, physicam, de coelo, de generatione, de anima, et metaphysicam distributus* (Lugduni [Lion] 1663).
- PHILO ALEXANDRINUS, 'De congressu eruditionis gratia' in P. Wendland (Ed.), *Philonis Alexandrini Opera Quae Supersunt* (vol. III) (Berolini: Tipis et impensis Georgii Reimeri 1898) 72–109.
- PLATO, *The Republic of Plato edited with critical notes, commentary and appendices* by James Adam. Vol. 2. Books VI–X and Indexes (Cambridge University Press 1902).
- PORPHYRIUS, *Porphirii sententiae ad intelligibilia ducentes*, ed. by Erich Lambertz (Lipsiae 1975).
- PROCLO, 'Tria opuscula. Provvidenza. Libertà. Male', a cura di FRANCESCO D. PAPARELLA (Milano: edizione Bompiani Il pensiero occidentale 2004).
- PROCLUS, 'De malorum subsistentia' in *Procli Diadochi tria opuscula*. De providential, libertate, malo. Latine Guilelmo de Moerbeka vertente et graece ex Isaac Sebastocratoris, ed. H. Boese (Berlin: De Gruyter 1960).
- PROCLUS, *On the Existence of Evils*, new English transl. by J. Opsomer and C. Steel (Ithaca, N. Y. 2003).
- PROCLUS, *Trois études sur la Providence*. III vv., ed. Daniel Isaac (Paris 1982) v. 3.
- PSEUDO-DIONYSIUS AREOPAGITA, 'De Coelesti Hierarhia', ed. G. Heil in *Corpus Dionysiacum* (Berlin: Walter de Gruyter 1991) t. II 5–59.
- PSEUDO-DIONYSIUS AREOPAGITA, 'De divinis Nominibus', ed. B. R. Suchla in *Corpus Dionysiacum* (Berlin: Walter de Gruyter 1990) t. I 107–231.
- PSEUDO-DIONYSIUS AREOPAGITA, 'De Ecclesiastica Hierarchia', ed. G. Heil in *Corpus Dionysiacum* (Berlin: Walter de Gruyter 1991) t. II 61–132.
- PSEUDO-DIONYSIUS AREOPAGITA, 'De Mystica Theologia', ed. M. Ritter in *Corpus Dionysiacum* (Berlin: Walter de Gruyter 1991) t. II 141–150.
- PSEUDO-DIONYSIUS AREOPAGITA, 'Epistolae', ed. M. Ritter in *Corpus Dionysiacum* (Berlin: Walter de Gruyter 1991) t. II 156–210.
- QUIROS A. B. de, *Opus philosophicum, hoc est Cursus integer* (Lugduni [Lyon] 1666).
- 'Ratio atque institutio studiorum S.I. 1599' in: *Monumenta paedagogica Societatis Iesu*. Nova editio penitus retracta. Edidit Ladislaus Lucács. vol. 5 (Romae 1985) 397–402.
- Ratio Studiorum: Уклад студій Товариства Ісусового. Система єзуїтської освіти*, перекл. Р. Паранька та А. Маслюха (Львів: Свічадо 2008).

- RHODES G. de, *Philosophia peripatetica ad veram Aristotelis mentem, libris quatuor digesta et disputata, pharus ad theologiam scholasticam* (Lugduni [Lyon] 1671).
- RUBIO A. *Logica mexicana, sive Commentarii in Universam Aristotelis Logicam* (Coloniae Agrippinae [Köln] 1605).
- SAINT JOHN OF DAMASCUS, *Writings*. Translated by Frederic H. Chase, Jr. (Washington D.C., The Catholic University of America Press 1958).
- SANNIG B., *Philosophia Scotistarum, seu Cursus philosophicus completus ad mentem Joannis Duns Scoti*, 3 vol. (Pragae [Praha] 1684–1685).
- SANNIG B., *Schola theologica scotistarum, seu cursus theologicus completus, ad mentem Doctoris Subtilis Johannis Duns Scoti, in quatuor tomos distributus*, 4. vol. (Pragae [Praha] 1676–81).
- SCHELLING F. W. J., ‘System der gesamten Philosophie und der Naturphilosophie insbesondere (aus dem handschriftlichen Nachlaß)’ in *Friedrich Wilhelm von Schellings sämtliche Werke*, 1 Abteilung, Bd. 6 (Stuttgart 1860).
- SCHELLING F. W. J., *Initia Philosophiae Universae*. Erlanger Vorlesung WS 1820/21, hrsg. und kommentiert von Horst Fuhrmans (Bonn 1969).
- SÉMERY A., *Triennium philosophicum*, 3 vol. (Bononiae [Bologna] 1681).
- SENECA MINOR, *Epistulae Morales Ad Lucilium* Retrieved from <<http://www.thelatinlibrary.com/sen/seneca.ep14-15.shtml>>.
- SKOVORODA H., *Ausgewählte Werke*. Eingeleitet und übersetzt aus dem Altukrainischen von Roland Pietsch. Mit einem Vorwort von Jaroslava Mel’nyk (München 2013).
- SOARES F., *Cursus Philosophicus in quatuor tomos distributus*. 4 vol. (Conimbriae [Coimbra] 1651).
- SOPHOCLES, *Sophocles*, vol 2: Ajax. Electra. Trachiniae. Philoctetes with an English translation by F. Storr. The Loeb classical library, 21. Francis Storr (London; New York. William Heinemann Ltd.; The Macmillan Company 1913).
- SUAREZ F., *Commentaria una cum quaestionibus in libros Aristotelis “De anima”*. Introduccion y edicion critica por Salvador Castellote (Madrid: Fundacion Xavier Zubiri 1978–1991).
- SUÁREZ F., *Metaphysicarum disputationum in quibus et universa naturalis theologia ordinate traditur, et quaestiones omnes ad duodecim Aristotelis libros pertinentes accurate disputantur*, 2 vol. (Salamantiae [Salamanca] 1597).

- TELLES B., *Summa Universae Philosophiae cum quaestionibus theologicis, quae hodie inter philosophos agitantur*, 2 vol. (Lisaboninae [Lisboa] 1642).
- TYLKOWSKI W., *Philosophia curiosa seu Quaestiones et conclusiones curiosae: ex universa Aristotelis philosophia ad genium et ingenium huius saeculi formatae et propositae* (Monasterium Oliviensis [Oliwia] 1669).
- АКВИНСКИЙ ФОМА, *Сочинения*. Thomas Aquinas. Opera. Составление, перевод с латинского, вводная статья и комментарии А.В. Апполонова. УРСС (Москва 2004).
- АРИСТОТЕЛЬ, 'Метафизика' in Аристотель, *Сочинения в четырех томах* (Москва, Мысль 1976) т. 1 65–367.
- АРИСТОТЕЛЬ, 'Физика / перевод В.П. Карпова' in Аристотель. *Сочинения в 4-х томах*, т. 3 (Москва: Наука 1981) 59–262.
- Василиа црѣ грѣчьскаго главы наказательны... (Сборник. РГБ. Ф. 304. I. № 758. арк. 3–28).
- Волчанський, Йосиф, Філосо. курс 1715/16-1716/17 навч. років, *Philosophia tripartita doctrinam Aristotelis de rebus dialecticis, physicis compraehendens...* (ІР НБУВ, ф. 301, од. зб. ДАп/44) арк. 1–467 зв.
- ГІЗЕЛЬ, ІНОКЕНТІЙ, *Вибрані твори у 3 томах* (Київ-Львів: Свічадо 2009–2012).
- ГІЗЕЛЬ, ІНОКЕНТІЙ, Філосо. курс 1645/46-1646/47 навч. років, *Opus totius philosophiae* (ІР НБУВ, ф. 303, од. зб. Мел.м./п128) арк. 1–678 зв.
- Даниил Заточник, Слово Данила Заточеника. *ѣ написа. своємꙋ князю Крославу Володимировичю (Кін. XVI ст.) in *Сборник патристический и агиографический*. Отдел рукописей (ф. 351 (Кирило-Белозерское собрание), № 43–1120). РНБ, Санкт-Петербург. лл. 281–286.
- ДИОГЕН ЛАЭРТСКИЙ, *О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов*, перевод М. Л. Гаспарова (Москва: Мысль 1979).
- ДИОНИСИЙ АРЕОПАГИТ, 'О небесной иерархии', перевод Г. М. Прохорова in Дионисий Ареопагит, *Сочинения* (Санкт-Петербург: "Алетейя" 2002) 72–77.
- ДИОНИСИЙ АРЕОПАГИТ, *О божественных именах. О мистическом богословии*. Тексты, перевод с греческого и вступит. Статья Г. М. Прохорова) Санкт-Петербург: "Глаголь" 1995).

- ДУБНЕВИЧ, АМВРОСІЙ, Філософський курс 1727/28-1728/29 навч. років, *Philosophia peripatetica...* (ІР НБУВ, ф. 307, од. зб. 452п/1746) арк. 1–425.
- Еухологiон або Молитвословъ или Требникъ...*, (Київ 1646), с. 238 [сли] і с. 243 [смг]. Факсимільне видання *Требник Митрополита Петра Могили* (Київ: Інформаційно-видавничий центр Української православної церкви 1996).
- Житіє прїдбнаго оца нашего Оевсина Печерьскаго (XII в.) in *Миня Четья*, май, Отдел рукописей (Усп. перг. 4), ГИМ, Москва, л. 27а. (лл. 26а–67в).
- Изборник Святослава 1073 года. Факсимильное издание*, т. 1 (Москва: Книга 1983).
- ИОАНН ДАМАСКИН, *Книга преп. Иоанна Дамаскина, с прибавлениями* (XV ст.). Отдел рукописей (ф. 304.І № 176) РГБ, Москва
- ‘Йоана Дамаскина Діалектика, або Логика’ in *Пам’ятки братських шкіл на Україні (кінець XVI – початок XVII ст.): тексти і дослідження*, підгот. В. М. Нічик та ін. (Київ: Наукова думка 1988) 73–141.
- КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ, *Събрани съчинения: В 3-х тт.* (Т. 3). (Софія: Българска академия на науките 1973).
- КЛИМЕНТ СМОЛЯТИЧ, Послание исписан[о] Климом митрополитом рускимъ к Фомѣ прозвутеру смоленскому истолковано Адамаемъ мнихомъ” (XVI ст.). Отдел рукописей (ф. 536 (Общество любителей древней письменности), № F. 91). РНБ, Санкт-Петербург. лл. 186 об. – 194.
- КЛИМЕНТ СМОЛЯТИЧ, Посланиє написано Климентом митрополитом рѣскимъ Фомѣ прозвтерѣ истолковано Афонасіємъ мнихомъ (XVI ст.). РНБ. Отдел рукописей (ф. 351 (Кирило-Белозерское собрание), № 134–1211), Санкт-Петербург. л. 214 об. – 231.
- КОНИСЬКИЙ, ГЕОРГІЙ, *Філософські твори. У 2-х томах* (Київ: Наукова думка 1990).
- КОНИСЬКИЙ, ГЕОРГІЙ, Філософський курс 1747/48-1748/49 навч. років, *Philosophia peripatetica juxta numerum quatuor facultatum quadirpartita...* (Российская государственная библиотека (Москва, Російська федерація), ф. 152, од. зб. 130) арк. 1–273 зв.
- КОНИСЬКИЙ, ГЕОРГІЙ, Філософський курс 1749/50-1750-51 навч. роки, *Philosophia juxta numerum quatuor facultatum...*, (ІР НБУВ, ф. 301, од. зб. ДА/п51) арк. 1–179 зв. (С.1а-334).

- Кулябка, Сильвестр, Філософський курс 1737/38-1738/39 навч. років, *Cursus philosophicus ingenius sapientiae amatoribus...*, (ІР НБУВ, ф. 301, од. зб. ДА/п50) арк. 1–820 зв.
- Кюрила гр'їшного мниха слово на сбор святых отець 300... // И. П. ЕРЕМИН, 'Литературное наследие Кирилла Туровского' (1958) 15 *ТОДРЛ* 343–348.
- Левицький, Лларіон, Філософський курс 1719/20-1720/21 навч. років, *Appia trita seu atrium scientiae philosophicae...* (ІР НБУВ, ф. 301, од. зб. ДА/п45) арк. 1–417 зв.
- Малиновський, Платон, курс 1721/22-1722/23 навч. років, *Olympia philosophica...* (ІР НБУВ, ф. 305, од. зб. ДС/п166) арк. 1–448.
- 'Оповіданє про царя Адаріяна' in *Апокрифи і легенди з українських рукописів* (Зібрав, упорядкував і пояснив др. Іван Франко. Репринт видання 1896 року), т. I: Апокрифи старозавітні (Львів: Львівський національний університет ім. Івана Франка 2006) 289.
- Ориген, *О молитве и увещание к мученичеству*. Творенія учителя церкви Оригена. Пер. с древнегреч. Н. Корсунскаго (Санкт-Петербург: Изд. книгопродавца И. Л. Тузова 1897).
- Ориген, *О началах*. Сочинение Оригена учителя Александрийского (III в.) / пер., прим., введение Н. Петрова (Новосибирск: ВО «Наука» 1993).
- Ориген, *Толкования на Евангелие от Иоанна* / пер., ком. О. И. Кулиева, 2 изд (Санкт-Петербург: РХГА 2018).
- Палея (нач. XV в.). Отдел рукописей (Собрание Е. В. Барсова, № 619). (ГИМ), Москва.
- Пам'ятки братських шкіл на Україні: кінець XVI – початок XVII ст.* Тексти і дослідження (К. 1988).
- Піновський, Сильвестр, Філософський курс 1711/12-1712/13 навч. років, [Sine titulo] (ІР НБУВ ф. 307, од. зб. 446п/1701) арк. 65–400 зв.
- Платон, *Діалоги* (Харків: Фоліо 2008).
- Платон, 'Тезтет', перевод Т. В. Васильевой in Платон, *Собрание сочинений в четырех томах*. (Москва: Мысль 1993) т. 2 19–274.
- 'Повесть о взятии Царьграда крестоносцами в 1204 году' in *Библиотека литературы Древней Руси*, т. 5, XIII век. (Санкт-Петербург: Наука 1997) 66–73.
- Полное собрание русских летописей (ПСРЛ). Т. 2: Ипатьевская летопись*. Москва: Языки русской культуры 1998).

- Полное собрание русских летописей. Т. 1: Лаврентьевская летопись* (Москва: Языки русской культуры 1997).
- Полное собрание русских летописей. Т. 9.: Летописный сборник, именуемый Патриаршею или Никоновскою летописью* (Москва: Языки русской культуры 2000).
- ПОНЬРКО, Н. В., *Эпистолярное наследие Древней Руси, XI–XIII вв.: Исследования, тексты, переводы* (Санкт-Петербург: Наука 1992).
- ПОПОВСЬКИЙ, ІНОКЕНТІЙ, Філософський курс 1699/1700-1701/02 навч. років, *Universa philosophia comentariis scholasticis illustrata...* (ІР НБУВ, ф. 312, од. зб. 622/336С) арк. 1–631.
- ПОРФИРИЙ, ‘Жизнь Пифагора’ in *Диоген Лаэртский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов* / пер. М. Л. Гаспарова (Москва: Мысль 1979).
- ПРОКОПОВИЧ, ТЕОФАН, Філософський курс 1707/08-1708/09 навч. років, *Philosophia peripatetica juxta numerum quatuor facultatum quadripartita...* (ІР НБУВ, ф. 301, од. зб. ДА/п43) арк. 1–253 зв.
- ПРОКОПОВИЧ, ТЕОФАН, Філософський курсу 1707/08-1708/09 навч. рр. *Philosophia peripatetica juxta numerum quatuor facultatum quadripartita...* (РНБ, відділ рукописей, ф. СПб Дух. Сем., ед.хр. 64) арк. 1–175 зв.; 224.
- ПРОКОПОВИЧ, ФЕОФАН, *Рассуждение о нетлении людей святых и угодников Божиих, в киевских пещерах нетленно почивающих* (Москва 1786).
- ПРОКОПОВИЧ, ФЕОФАН, *Філософські твори* (Київ: Наукова думка 1979–81)
- ‘Пчела’ in *Библиотека литературы Древней Руси*, т. 5, XIII век (Санкт-Петербург: Наука 1997) 414–447.
- РАДИВИЛОСЬКИЙ, АНТОНІЙ, В’янець Христовъ (К. Друкарня Києво-Печерської лаври 1688).
- Синайский патерик* (Москва: Наука 1967).
- СІНКЕВИЧ Н., “Петерикон” Сильвестра Косова: переклад і дослідження пам’ятки (Київ, Фенікс 2013).
- СКОВОРОДА, ГРИГОРІЙ, *Повне академічне зібрання творів* / За редакцією Леоніда Ушкалова (Едмонтон–Торонто–Харків: Майдан; Видавництво Канадського Інституту Українських Студій 2011).
- ‘Слово св. Отца нашего Василия, архієпископа Кесарійскаго, о судіяхъ и властелехъ’ in А. И. Пономарев, *Памятники древнерусской церковноучительной литературы*. Вып. 3 (Санкт-Петербург: Акционерное общество “Издатель” 1897) 116–119.

- СТАВРОВЕЦЬКИЙ, КИРИЛО ТРАНКВІЛОН, *Зерцало Богословіи* (Почаїв 1618).
- СУАРЕС Ф., *Метафизические рассуждения. Предисловие к изданию* (Москва 2007).
- Успенский сборник XII-XIII вв.* (Москва: Наука 1971).
- ‘Хождение игумена Даниила’ in *Библиотека литературы Древней Руси*, т. 4, XII век (Санкт-Петербург: Наука 1997) 26–117.
- Шестоднев* in Г. С. Баранкова, В. В. Мильков, *Шестоднев Иоанна экзарха Болгарского* (Памятники древнерусской мысли: исследования и тексты. Вып. II). (Санкт-Петербург: “Алетейя” 2001). 301–651.
- ЯВОРСКИЙ, СТЕФАН, *Камень веры Православно-Кафолической Восточной Церкви* (Санкт-Петербург, Общество памяти игуменни Таисии 2010).
- ЯВОРСЬКИЙ, СТЕФАН, Філософський курс 1691/92-1692/93 навч. років, *Agonium philosophicum...* (ІР НБУВ, ф. 8, од. зб. 60М/42) арк. 2–576.
- ЯВОРСЬКИЙ, СТЕФАН, *Філософські твори. У 3-х томах* (К.: Наукова думка 1992), т. 1.
- ЯВОРСЬКИЙ, СТЕФАН, *Філософські твори. У 3-х томах* (Л.: ЛНУ імені Івана Франка 2018), т. 2002E

ДОСЛІДЖЕННЯ

- ADAMS P., *History of Philosophy without any Gaps* – podcast, Episode 332. Jill Kraze on Humanism <<https://historyofphilosophy.net/humanism-kraze>>.
- AFONASIN E., ‘Corpus Dionysiacum Slavicum’ (2008) Vol. II.1 ΣΧΟΛΗ 99–115.
- An analytic bibliography of on-line neo-Latin texts <<http://www.philological.bham.ac.uk/bibliography/>>.
- ANDIA Y. DE, *Henosis: L’Union à Dieu chez Denys l’Areopagite* (Leiden: Brill 1996).
- ARIEU R., *Descartes among the scholastics* (Leiden-Boston, Brill 2011).
- ARIEU R., *Descartes and the first Cartesians* (Oxford: OUP 2014).
- BACHOFEN J. J., ‘Versuch über die Gräbersymbolik der Alten’ in: DERS., *Gesammelte Werke* (Basel 1954) Bd. 4.
- BAILLY A., *Dictionnaire Grec Français* (Paris: Hachette 1950).
- BEIERWALTER W., *Platonismus in Christentum* (Frankfurt am Main 1999).

- BENZ E., 'Die Mystik in der Philosophie des deutschen Idealismus' in ERNST BENZ, *Schelling. Wesen und Wirken seines Denkens* (Zürich 1955) 7–108.
- BERNHARD L., 'Hegels Einfluß auf die Religionsphilosophie Franz von Baaders' (1964/65) 72 *Philosophisches Jahrbuch der Görres-Gesellschaft* 120–131.
- BERNING V., *Die Idee der Person in der Philosophie* (Paderborn 2007).
- ВОХАТЕК J., *Die cartesianische Scholastik in der Philosophie und reformierten Dogmatik des 17. Jahrhunderts. Hildesheim. Georg Olms Verlagsbuchhandlung* (Leipzig 1966).
- BRUCKER J. J., *Historia critica philosophiae* (Leipzig 1742–1744) vol. 1–5.
- BUHLE J. G., *Lehrbuch der Geschichte der Philosophie und einer kritischen Literatur derselben* (Göttingen 1796–1804) vol. 1–8.
- CASALINI C., *Aristotles in Coimbra. The Cursus Conimbricensis and the Education at the College of Arts*. Translated by Luana Salvarani (London-New York: Routledge 2017).
- CASTELLOTE C. S., *Die Anthropologie des Suarez*. Beiträge zur spanischen Anthropologie des XVI. und XVII. Jahrhunderts (Freiburg & München: Karl Alber 1982).
- CLUCAS L., *The Trial of John Italos and the Crisis of Intellectual Values in Byzantium in the Eleventh Century* (München: Universität München, Institut für Byzantinistik und Neugriechische Philologie 1981).
- COURCELLE P., *Connais-toi toi-même de Socrate a Saint Bernard*, 3 vol. (Paris 1975).
- CURIELLO G., 'Pseudo-Dionysius and Damascius: An Impossible Identification' (2013) XXXI Dec. *Dionysius* 101–116.
- DALY L. J., *The Medieval University 1200-1400* (New York, Sheed and Ward 1961).
- DARLEY A. Ph., Hyperousios: 'God Without Being', 'Super Being' or 'Unlimited Being' (2017) vol. 58, Issue 6 *Heythrop journal* 865–888.
- DAVIDIS, 'Prolegomena et in Porphyrii Isagogen commentarium' in *Commentaria in Aristotelem graeca*, A. Busse (ed.), vol. XVIII. p. II (Berolini: Georgii Reimeri 1904).
- DEELY J., *Augustine and Poinot: The Semiotic Development* (Scranton 2009).
- DEELY J., *Descartes and Poinot: The Crossroads of Signs and Ideas* (Scranton 2008).

- DÖLGER F. J., 'Sonne und Sonnenstrahl in der Logotheologie des christlichen Altertums' in F. J. Dölger, *Antike und Christentum* (Münster: Aschendorff 1929) Vol. 1 271–290.
- DÖLGER F. J., 'Zur Bedeutung von φιλόσοφος und φιλοσοφία in byzantinischer Zeit' in F. Dölger, *Byzanz und die europäische Staatenwelt: Ausgewählte Vorträge und Aufsätze* (Ettal: Buch-Kunstverl 1953) 197–208.
- DÖLGER F. J., *Die Sonne der Gerechtigkeit* (Münster in Westfalen 1971).
- DOYLE J.P., *The Metaphysical Demonstration of the Existence of God: F. Suárez Metaphysical Disputes 28–29* (South Bend, Indiana, St. Augustine's Press 2004).
- DUMMETT M., 'Realism' in *Metaphysics: Contemporary Readings* edit. M. J. Loux (London–New York: Routledge, 2001) 459–478.
- Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995* (Kraków: WAM 1996).
- FERRARI J., 'La pensée musulmane et l'Orient dans l'œuvre de Hamann', in *Mélanges offerts à Henry Corbin* (Tehran 1977) 673–680.
- FUNKE G., 'Cogitor ergo sum. Sein und Bewußtsein' in DERS., *Abdankung oder Bewußtseinsphilosophie?* (Bonn 1990) 43–66.
- GADAMER H.-G., *Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik* (2. Aufl.). (Tübingen: Mohr. 1965).
- GIACON C., *La seconda scolastica* (Milano, Fratelli Bocca 1944) vol. 1-3.
- GILSON E., *Being and Some Philosophers* (Toronto, Pontifical Institute of Mediaeval Studies 1952).
- GILSON È., *L'être et l'essence* (Paris: J. Vrin 1948).
- GOCKEL H., *Mythos und Poesie. Zum Mythosbegriff in Aufklärung und Frühromantik* (Frankfurt am Main 1981).
- GORDLEY J., 'Suárez and Natural Law' in B. Hill, H. Lagerlund (ed.), *The Philosophy of Francisco Suárez* (Oxford: OUP 2012) 209–229.
- HADOT P., *Philosophie als Lebensform: geistige Übungen in der Antike* (Berlin 1991).
- HADOT P., *Wege zur Weisheit oder Was lehrt uns die antike Philosophie?* (Frankfurt am Main 1999).
- HAJEK A., HARTMANN S., 'Bayesian Epistemology' in *A Companion to Epistemology*. edit J. Dancy, E. Sosa, M. Steup. (Chichester, Willy-Blackwell 2010) 93–105.
- HANKIEWICZ Cl., *Grundzüge der slavischen Philosophie* (Rzesów: Pelar 1873).

- HEGEL G. W. F., *Sämtliche Werke*, Bd. 17 (Stuttgart 1928).
- HOFFMANN F., *Franz von Baader als Begründer der Philosophie der Zukunft* (Leipzig 1856).
- HORS'KYI V., The Conception of Philosophy in the Culture of Old Kiev (2001) 38 (4) *Russian Studies in Philosophy* 8–17.
- HRISTOVA Ts. H., 'Hristova. Translation of Pseudo-Dionysius from Historical Perspective: the Excerpts in the Symeonian Florilegium from 1073 Compared to Isaija's Translation' in *Das Corpus des Dionysios Areopagites in der Slavischen Übersetzung* (14. Jahrhundert) herausg. von Hermann Goltz und Gelian M. Prochorov (Monumenta Linguae Slavicae Dialecti Veteris. Tom LXI (LV 5)) (Wiesbaden 2010) 525–535.
- IERODIAKONOU K., 'Byzantine Philosophy Revisited (a decade later)' in B. BYDEN & K. IERODIAKONOU (Eds.), *The Many Faces of Byzantine Philosophy* (Athens: The Norwegian Institute at Athens 2012) 1–21.
- IERODIAKONOU K., B. BYDÉN, *Byzantine Philosophy* (Stanford Encyclopedia of Philosophy) <<https://plato.stanford.edu/entries/byzantine-philosophy>> (Fall 2018 Edition).
- Illustrissimi ac Reverendissimi Theophan. Prokopowicz Miscellanea Sacra, Variis temporibus edita...* (Wratislaviae 1744) 65–122.
- Initia Philosophiae ac Theologiae ex Platonis Fontibus ducta sive Procli Diadochi et Olympiodori in Platonis Alcibiadem Commentarii, hrsg. von Friedrich Creuzer (Frankfurt am Main 1822).
- IVÁNKA E., '«Telhaben», «Hervorgang» und «Hierarchie» bei Pseudo-Dionysius und bei Proclus (Der "Neoplatonismus" des Pseudo-Dionysius)' in *Actes du XIème Congrès Internationale de Philosophie* (North-Holland Publishing Company 1953) vol. 12. 153–158.
- 'Janiszewski' in *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995* L. Grzebień (Kraków: WAM 1996) 238.
- KEENAN E. L., *The Kurbskii-Groznyi Apocrypha: The Seventeenth Century Genesis of the "Correspondence" attributed to Prince A. M. Kurbskii and Tsar Ivan IV*, with an appendix by Daniel C. Waugh (Cambridge, Mass 1971).
- KENNY A., *The Rise of Modern Philosophy: New History of Western Philosophy*, v. 3 (Oxford: OUP 2006).
- KESSLER, E. (Hrsg.), *Aristoteles latine interpretibus variis* (München: Fink 1995).
- KNAB R., *Platons Siebter Brief* (Hildesheim 2006).
- KOCH H., 'Proclus als Quelle des Pseudo-Dionysius Areopagita in der Lehre von Bösen' (1895) 54 *Philologus* 438–454.

- KOCH H., *Pseudo-Dionysius Areopagita in seinen Beziehungen zum Neoplatonismus und Mysterinwesen* (Mainz: Franz Kirchheim 1900).
- KRASNODĘBSKI A. Q., *Philosophia Aristotelica* (Varsaviae [Warszawa] 1678).
- KRAYE J., 'The philosophy of the Italian Renaissance' in *The Renaissance and Seventeenth-Century Rationalism*, edit. G. H. R. Parkinson (London: Routledge 1993).
- KRAYE J., 'The Philosophy of the Italian Renaissance' in *Routledge History of Philosophy* (London: Routledge 1993), vol. 4: Renaissance and Seventeenth-Century Rationalism 15-65.
- KYRYCHOK O., 'Role of the Kyivan Rus' Writing in Strengthening Greek and Byzantine Understanding of the Political' (2019/20) II/III *Ucrainica Mediaevalia* 63–70.
- LAMPE G. W. H., *A Patristic Greek Lexicon*. (Oxford: Clarendon Press 1961).
- LILLA S., *Dionigi l Areopogita e il platonismo Cristiano* (Brescia 2005);
- LISCIA D. A. di, KESSLER E., and METHUEN C., *Method and Order in Renaissance Philosophy of Nature: The Aristotle Commentary Tradition* (Aldershot-Brookfield, Ashgate 1997).
- LOHR C. H., 'Medieval Latin Aristotle Commentaries: Authors A-F' (1974) Vol. 21 *Traditio* 313–413.
- LOHR C. H., 'Medieval Latin Aristotle Commentaries: Authors G-I' (1968) Vol. 24 *Traditio* 149–245.
- LOHR C. H., 'Medieval Latin Aristotle Commentaries: Authors Jacobus – Johannes Juff' (1970) Vol. 26 *Traditio* 135–216.
- LOHR C. H., 'Medieval Latin Aristotle Commentaries: Authors Johannes De Kanthi – Myngodus' (1971) Vol. 27 *Traditio* 251–351.
- LOHR C. H., 'Medieval Latin Aristotle Commentaries: Authors Narcissus – Richardus' (1972) Vol. 28 *Traditio* 281–396.
- LOHR C. H., 'Medieval Latin Aristotle Commentaries: Authors Robertus – Wilgelmus' (1973) vol. 29 *Traditio* 93–197.
- LOHR C. H., 'Medieval Latin Aristotle Commentaries: Supplementary Authors' (1974) Vol. 30 *Traditio* 119–144.
- LOHR C. H., 'Renaissance Latin Aristotle Commentaries: Authores A-B' (1974) Vol. 21 *Studies in the Renaissance* 228–289.
- LOHR C. H., 'Renaissance Latin Aristotle Commentaries: Authores C' (Winter 1975) Vol. 28, No. 4 *Renaissans Quarterly. Studies in the Renaissance* 689–741.

- LOHR C. H., 'Renaissance Latin Aristotle Commentaries: Authores D-F' (Winter 1976) Vol. 29, No. 4 *Renaissance Quarterly* 714–745.
- LOHR C. H., 'Renaissance Latin Aristotle Commentaries: Authores G-K' *Renaissance Quarterly* (Winter, 1977) Vol. 30, No. 4 *Studies in the Renaissance* 681–741.
- LOHR C. H., 'Renaissance Latin Aristotle Commentaries: Authores L-M' (Winter, 1978) Vol. 31, No. 4 *Renaissance Quarterly* 532–603.
- LOHR C. H., 'Renaissance Latin Aristotle Commentaries: Authores N-Ph' (Winter 1979) Vol. 32, No. 4 *Renaissance Quarterly* 529–580.
- LOHR C. H., 'Renaissance Latin Aristotle Commentaries: Authores Pi-Sm' (Winter, 1980) Vol. 33, No. 4 *Renaissance Quarterly* 623–734.
- LOHR C. H., 'Renaissance Latin Aristotle Commentaries: Authores So-Z' (Summer 1982) Vol. 35, No. 2 *Renaissance Quarterly* 164–256.
- MALINGREY A.-M., "*Philosophia*": *Étude d'un groupe de mots dans la littérature grecque, des Présocratiques au IV siècle après. J.-C.* (Paris: Librairie C. Klincksieck 1961).
- MARENBO J., *Later Medieval Philosophy (1150-1350): An Introduction* (London: Routledge 1991).
- MARKSCHIES CHR., 'Innerer Mensch' in *Reallexikon für Antike und Christentum* (Stuttgart 1998) vol. 18 266–312.
- MARTINS A. M., 'The Conimbricenses,' in: *Intellect et imagination dans la Philosophie Médiévale, actes du XI Congrès International de Philosophie Médiévale de la S.I.E.P.M. (Porto, du 26 au 31 août 2002)*, ed. by M. C. Pacheco, J. Meirinhos (Turnhout, Brepols 2006) vol. 1.
- MAZZUCCHI C. M., 'Damascio, autore del CorpusAreopagiticum e il dialogo «Περὶ Πολιτικῆς Ἐπιστήμης»' (2006) 80 *Aevum. Rassegna di scienze storiche, linguistiche e filologiche* 299–234.
- MEIER CHR., *Mystik bei Paulus. Zur Phänomenologie religiöser Erfahrung im Neuen Testament* (Tübingen 1998).
- MEIER-OESER S., *Die Präsenz des Vergessens. Zur Rezeption der Philosophie des Nicolaus Cusans vom 15. bis zum 18. Jahrhundert* (Münster in Westfalen 1989).
- MEILLET A., *Études sur l'étymologie et le vocabulaire du vieux slave, 1ère partie* (Paris 1902).
- MEILLET A., *Études sur l'étymologie et le vocabulaire du vieux slave, 1ère partie. 2ème partie* (Paris 1905).
- MIKLOSICH F., *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen* (Wien: Wilhelm Braumüller 1886).

- MORA J. F., 'Suárez and modern philosophy' Vol. 14, No. 4 (Oct., 1953) *Journal of the History of Ideas* 528–547.
- NADLER J., *Johann Georg Hamann. Der Zeuge des Corpus Mysticum* (Salzburg 1949).
- NUMÉNIUS, *Fragments*, ed. É. Des PLACES (Paris 1973).
- OLEDO F. de T, *Introductio in dialecticam Aristotelis* (Romae 1561).
- OLJANCYN D., *Hryhorij Skovoroda (1722–1794): Der ukrainische Philosoph des XVIII Jahrhunderts und seine geistig-kulturelle Umwelt* (Berlin: Ost-Europa-Verlag 1928).
- OTTO W. F. *Die Gestalt und das Sein* (Düsseldorf 1955).
- O'BRIEN D., collab. FRÈRE J., 'Le Poème de Parménide, texte et trad. fr., in Pierre Aubenque (dir.)' in *Études sur Parménide*, t. 1 (Vrin 1987).
- PERCZEL I., 'Pseudo-Dionysius and the Platonic Theology' in *Proclus et la Théologie Platonicienne. Actes du colloque international de Louvain (13-16 mai 1998) en honneur de H. D. SAFFREY et L. G. WESTERINK*, ed. by A. Ph. SEGONDS and C. STEEL. Leuven: Leuven University press 2000) 491–532.
- PERL E., *Theophany: The Neoplatonic Philosophy of Dionysius the Areopagite* (Albany: State University of New-York 2007).
- PERZEL I., 'Dionysius the Areopagite and the Peri Archon of Origen' in *Origeniana Octava*, ed. by LORENZO PERRONE (Leuven: Leuven University Press and Mitgeverij 2003) 1193–1209.
- PIEPER J., *Scholasticism: Personalities and Problems of Medieval Philosophy*, trans. by Richard and Clara Winston (New York, McGraw-Hill Book Company, 1964).
- PIETSCH R. 'Vom Symbol des Kreises – Anfang und Ende im Einen. Ein Beitrag zur symbolischen Metaphysik Gregor Skovorodas' in *Schriften der Sudetendeutschen Akademie der Wissenschaften und Künste, Band 38* (München 2019) 162–182.
- PIETSCH R., 'Franz von Baader's Criticism of Modern Rationalism' (2010 Teheran) 2 *Sophia Perennis* 15–29.
- PODSKALSKY G., *Theologie und Philosophie in Byzanz, Der Streit um die theologische Methodik in der spätbyzantinischen Geistgeschichte (14./15. Jh.), seine systematischen Grundlagen und seine historische Entwicklung* (München: Beck 1977).
- Poeticarum institutionum liber variis ethnicorum christianorumque exemplio illustratus, ad usum studiosae iuventutis* (Mexici [Mexico] 1605).

- POHLE J., 'The Blessed Eucharist as a Sacrament' in *The Catholic Encyclopedia*. Vol. 5. New York: Robert Appleton Company, 1909 <<http://www.newadvent.org/cathen/05584a.htm>>.
- Post-Reformation Digital Library <<http://www.prndl.org/authors.php>>.
- PRYSZMONT, JAN, 'Ze specyfiki prawosławnej myśli moralnej' in *Historia teologii moralnej* / Ks. Jan Pryszmont (Warszawa 1987).
- RANDALL J. H., 'The Development of Scientific Method in the School of Padua' (1940) 1 no. 2 *Journal of the History of Ideas* 177–206.
- RENEMANN M., *Gedanken als Wirkursachen: Francisco Suárez zur geistigen Hervorbringung* (Bochumer Studien zur Philosophie) / Herausgegeben von Kurt Flasch, Ruedi Imbach, Burkhard Mojsisch, Olaf Pluta. (Amsterdam / Philadelphia: B.R. Grüner 1984).
- ROREM P., 'The Biblical Allusions and Overlooked Quotations in the Pseudo-Dionisian Corpus' (1989) 23 *Studia Patristica* 61–65.
- SARANYJANA, J. I., *Historia teologii* / J. I. Saranyjana, J. L. Illianes; tłum. Piotr Rak (Kraków 1997).
- SCHMIDINGER H., 'Philosophie, christliche' in *Historisches Wörterbuch der Philosophie Historisches Wörterbuch der Philosophie*, Bd. VII (P–Q) (Basel/Stuttgart: Schwab & Co. Verlag 1989) 886–898.
- SCHMITT C. B., *A Critical Survey and Bibliography of Studies on Renaissance Aristotelianism, 1958-1969* (Padua: Antenore 1971).
- SCHMITT C. B., *Aristotle and the Renaissance, Martin Classical Lectures* (Oberlin College 1983).
- SCHMUTZ J., *Scholasticon* <<https://scholasticon.msh-lse.fr>>.
- SCHNEIDER R., *Schellings und Hegels schwäbische Geistesahnen* (Würzburg 1938).
- SCHWEITZER A., *Die Mystik des Apostels Paulus* (Tübingen 1930).
- SECADA J., *Cartesian metaphysics. The late scholastic origins of modern philosophy* (Cambridge, CUP 2004).
- ŠEVČENKO I., 'The Definition of Philosophy in the Life of Saint Constantine' in *For Roman Jakobson: Essays on the Occasion of his Sixtieth Birthday, 11 October 1956*, ed. M. Halle (Hague: Mouton & Co 1956) 449–453.
- ŠEVČENKO I., *Byzantium and the Slavs in Letters and Culture* (Cambridge, MA: Harvard Ukrainian Research institute 1991).

- SHIELDS C., SCHWARTZ D., 'Francisco Suárez' in *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2019 Edition), Edward N. Zalta (ed.) (<<https://plato.stanford.edu/archives/win2019/entries/suarez/>>).
- SHOMAKERS B., 'An unknown Elements of Theology? On Proclus as the model for the Hierotheos in the Dionysian Corpus' in *Proclus and His Legacy*, ed. by DAVID D. BUTORAC and DANIELLE A. LAYNE (Berlin / Boston: De Gruyter 2017) 183–198. (Millenium-Studien zu Kultur und Geschichte des ersten Jahrtausends n. Chr. Vol. 65).
- SORABJI R., *Time, Creation and the Continuum: Theories in Antiquity and the Early Middle Ages* (London, Duckworth 1983).
- SOUSEDIK S., *Philosophie der frühen Neuzeit in den böhmischen Ländern* (Stuttgart – Bad Cannstatt 2009)
- STANG Ch. M., "No Longer I": Paul, Dionysius the Areopagite and the Apophasis of the Self. A dissertation presented to the Faculty of Harvard Divinity School... for the degree of Doctor of Theology (Cambridge Massachusetts: Harvard University 2008).
- STEINBÜCHEL T., 'Franz von Baaders Descartes-Kritik im Rahmen ihrer Zeit und in ihrer grundsätzlichen Bedeutung' (1943) 10 *Wissenschaft und Weisheit* 41–60.
- STEINBÜCHEL T., 'Franz von Baaders Descartes-Kritik im Rahmen ihrer Zeit und in ihrer grundsätzlichen Bedeutung' (1944) 11 *Wissenschaft und Weisheit* 24–42.
- STIGLMAYR J., 'Der Neoplatoniker Proclus als Vorlage des sog. Dionisius Areopagita in der Lehre vom Übel' (1895) 16 *Historische Jahrbuch* 253–273, 721–748.
- STIGLMAYR J., 'Dionysius the Pseudo-Areopagita' in *The Catholic Encyclopedia* (Ed. C. HERBERMANN et al.) (New York: R. Appleton Company 1909) vol. 5 13–18.
- SUCHLA B. R., *Die Überlieferung des Prologs des Johannes von Skythopolis zum griechischen Corpus Dionysiacum* (Göttingen: Nachrichten der Akademie des Wissenschaft in Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht 1984).
- Summa universis theologiae, (Summa fratris Alexandri)*, 4 vol. (Romae 1924–1948).
- TATAKIS B., *Byzantine Philosophy*, trans. with inrod. Nicholas J. Moutafakis (Indianapolis/Cambridge: Hackett Publishing Company, Inc 2003).
- TENNEMANN W. G., *Geschichte der Philosophie* (Leipzig 1789–1819) vol. 1–11.

- THOMSON F. J., 'The Symeonian Florilegium – Problems of its Origin, Content, Textology and Edition, Together with an English Translation of the Eulogy of Tzar Symeon' (1993) 17/1 *Palaeobulgarica* 37–62.
- TIEDEMANN D., *Geist der spekulativen Philosophie von Thales bis Berkeley* (Marburg 1791–97) vol. 1–6.
- TILES M., *The Philosophy of Set Theory: An Historical Introduction to Cantor's Paradise* (Mineola, NY, Dover publications 2004) 6–32.
- TRIZIO M., 'Byzantine Philosophy as a Contemporary Historiographical Project' 2007 74(1) *Recherches de Théologie et Philosophie médiévales* 247–294. <https://www.academia.edu/641070/Byzantine_Philosophy_as_a_Contemporary_Historiographical_Project>.
- TSCHIŽEWSKIJ D., *Skovoroda. Dichter, Denker, Mystiker* (München 1974). *Two treatises of Proclus translated by Thomas Taylor from the edition of Victor Cousin* (London: printed by Richard Taylor, Red Lion Court, Fleet street 1833).
- VAN DEN HOEK J. L., *Clement of Alexandria and His Use of Philo in the Stromateis: An Early Christian Reshaping of a Jewish Model* (Leiden etc.: Brill 1988) <<https://doi.org/10.1163/9789004304192>>.
- WALRAFF M., *Christus Verus Sol: Sonnenverehrung und Christentum in der Spätantike* [Jahrbuch für Antike und Christentum, Ergänzungsband 32] (Münster in Westfalen 2001).
- WAŃTRÓBSKA H., *The izbornik of the XIIIth century: Cod. Leningrad, GPB, Q.p. I.18: Text in transcription* (Полата књигописњая, 19–20). (Nijmegen: Katholieke Universiteit 1987) 1–197.
- WEIHER E., *Die Dialektik des Johannes von Damaskus in kirchenslavischer Übersetzung* (Weisbaden: Harrassowitz (ser. MLS 8) 1969).
- WERNER K., Dr., *Franz Suarez und die Scholastik der letzten Jahrhunderte* (Regensburg 1861).
- WIKENHAUSER A., *Die Christismystik des Apostels Paulus* (Freiburg i. Br. 1956).
- WULF M. de, *Scholasticism old and new. An introduction to scholastic philosophy medieval and modern*, trans. by P. Coffey (Dublin, M.H. Gill and son; London, Longmans, Green et co. 1907).
- YUDIN V., Patristic 'Neoplatonism' in *Studia Patristica*, Vol. LVIII. Papers presented at the Sixteenth International Conference on Patristic Studies held in Oxford 2011, ed. by MARCUS VINZENT (Leuven-Paris-Walepole: Peeters 2013) 3–12.
- АВЕРИНЦЕВ С., 'Русь и Византия: два типа духовности' (1988) 7 *Новый мир* 210–220.

- АВЕРИНЦЕВ С., ‘«Наша філософія» (східна патристика IV–XVI ст.)’ in С. Аверинцев, *Софія-Логос. Словник*. 3-е видання (Київ: Дух і Літера 2007) 328–354.
- АДО П., *Що таке антична філософія?* (Переклад з французької С. Л. Йосипенка) (К.: Новий Акрополь 2014).
- АДО П., *Філософія як спосіб життя* (Переклад з французької О. М. Йосипенко) (К.: Новий Акрополь 2020).
- АНДРУШКО В. А., ‘Ареопагитики в средневековой греко-славянской и западноевропейской традиции’ (1998) 4 *Рукописна крижкова спадщина України* 128–138.
- АРМСТРОНГ К., *История Бога. Тысячелетние искания в иудаизме, христианстве и исламе* / пер. с англ. К. Семенова, под ред. В. Трилиса и М. Добровольского (К.: София; Москва: ИД София 2004).
- БАГАЛІЙ Д., *Український мандрований філософ Григорій Сковорода*. Друге, випр. вид. (К.: Видавництво «Орій» при УКСП «Кобза» 1992).
- БЛОДД В., ‘Сковорода – панентеїст’ in *Переяславські Сковородинівські студії: філологія, філософія, педагогіка: Зб. наук. праць*. / ред. М. П. Корпанюк. Вип. 4 (Ніжин: Видавець Лисенко М. М. 2017) 146–159.
- БЛОДД В., Христологія Григорія Сковороди in *Григорій Сковорода – духовний орієнтир для сучасності, Наукові матеріали XIII Сковородинівських читань*: У 2 книгах. / відп. ред. проф. М. П. Корпанюк: Кн. 2 (К.: Міленіум 2007) 3–15.
- БОГОСЛОВ Г., *Собрание творений*. У 2 тт., т. 1. (Минск: Харвест, Москва: АСТ 2000).
- БОЛОТОВ В., *Учення Оригена о Святой Троице* (Санкт-Петербург: Тип. Ф. Г. Елеонскаго и К 1879).
- БОНДАР С., ‘Мовний писемний та священноісторичний ексклюзивізм Русі’ in *Несторівські студії: 1020 років Хрещення Русі: нові дослідження* (К.: Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник 2009) 5–19.
- БОНДАРЬ С. В., *Философско-мировоззренческое содержание “Изборников” 1073–1076 годов* (К.: Наукова думка 1990).
- БОРОЗДИН А., ‘Сильвестр (в мире Семен Медведев)’ in *Русский биографический словарь*, Т. “Сабанеев-Смыслов” (СПб. 1904) 437–441.
- БРАГ Р., ‘Мови та традиції, що лежать в основі філософії в Європі’ in *Європейський словник філософій: Лексикон неперекладностей*. т. I. (Київ: Дух і Літера) 17–25.

- Булгаков С., *Православие* (Москва 2001).
- БУЦЬОРА Я., 'До проблеми покаяння у трактаті «Мир з Богом чоловіку»: богословський аналіз' in Інокентій Гізель, *Вибрані твори у 3 т. Т. 3: [Дослідження та матеріали]* (К.-Л.: Свічадо) 153–165.
- ВАЛЬВЕРДЕ К., *Философская антропология* <http://www.xpa-spb.ru/libr/_KATOL/Valverde-Filosofskaya-antropologiya.html>.
- ВАНЧУГОВ В., *Женщины в философии: из истории философии в России XIX – нач. XX в* (Москва: Пилигрим 1995).
- ВДОВИНА Г. В., *Язык неочевидного: Учение о знаках в схоластике XVII в.* (Москва: Ин-тут философии, теологии и истории св. Фомы 2009).
- ВДОВИНА Г., *Интенциональность и жизнь* (Москва – Санкт-Петербург 2019).
- ВЕРМЕШ Г., *Христианство: как все начиналось* / пер. с англ. Г. Г. Ястребова (Москва: Эксмо 2014).
- ВЕРШНИН К., 'Послание Климента Смолятича и толковые сборники' in *Текстология и историко-литературный процесс. Сборник статей: вып. 5* (Москва: Буки Веди 2017) 16–27.
- ВИШНЕВСЬКИЙ Д., *Киевская-Академия в первой половине XVIII столетия. (Новые данные относящиеся к истории этой Академии за указанное время)* (Киев 1903).
- ВОЙТОВИЧ Л., *Середні віки в Україні: хронологія, проблеми періодизації* <<http://mykolaiv.info/statti-ta-naukovi-pratsi/seredni-viki-v-ukrayini-hronologiya-problemi-periodizatsiyi.html>>.
- Вселенские соборы* (Москва: Церк.-науч. центр "Православная энциклопедия" 2005).
- ГАВРИИЛ, АРХИМАНДРИТ, *Исторія философіи: В 6 ч. Ч. VI: Русская философія* (Казань: Университетская типографія 1840).
- ГАВРЮШИН Н. К., '«Диалектика» Иоанна Дамаскина на Руси' in *Исторические традиции духовной культуры народов СССР и современность* (К. 1987) 74–79.
- ГАВРЮШИН Н. К., '«Диалектика» на Руси (XI–XVII вв.)' in *Памятники науки и техники. 1987–1988.* (Москва: Наука 1989) 202–236.
- ГАВРЮШИН Н. К., 'К датировке одного из ранних списков «Диалектики» Иоанна Дамаскина' in *Научные чтения 1980–1981. Государственный Исторический музей* (Москва 1981) 19–20.

- Гаврюшин Н. К., 'О ранних списках славяно-русской «Диалектики»' (1986) 45 *Зап. Отдела рукописей ГБЛ* 279–284.
- Гегель Г. В. Ф., *Лекции по истории философии*, кн. 3. (Сант-Петербург: Наука 1994).
- Голубинский Е. Е., (1901) *История Русской Церкви. Т. 1: Период первый, Киевский или домонгольский. 1-я половина тома* (Москва: Издательство ИОИДР 1901).
- Горский А. В., Невоструев К. И., Описание славянских рукописей Московской Синодальной библиотеки (Москва, 1859).
- Горский В. С., *Философские идеи в культуре Киевской Руси XI – нач. XII в.в.* (К.: Наукова думка 1988).
- Горський В. С., *Біля джерел: нариси з історії філософської культури України* (К.: Видавничий дім "Києво-Могилянська академія" 2006).
- Горський В. С., *Історія української філософії* (К.: Наукова думка 2001).
- Горський В. С., *Нариси з історії філософської культури Київської Русі: середина XII – середина XIII ст.* (К.: Наукова думка 1993).
- Горський В. С., *Філософія в українській культурі: (методологія та історія). Філософські нариси* (К.: Центр практичної філософії 2001).
- Горський В., Вдовина О., Завгородній Ю., Киричок О., *Давньоруські любомудри* (К.: Вид. дім "Києво-Могилянська академія" 2004).
- Гранстрем Е. Э., 'Почему митрополита Климента Смолитича называли «философом»' (1970) 25 *Труды Отдела древнерусской литературы* 20–28.
- Григорій Богослов, *П'ять слів про богослов'я*, переклад з давньогрецької Уляна Головач, вступна стаття і коментарі Тарас Тимо (Л.: Видавництво українського католицького університету 2018).
- Громов М. Н., 'О значении термина «философ» на Руси' in *Герменевтика древнерусской литературы* Сб. 2 (Москва: Ин-т русской литературы 1989) 447–480.
- Громов М. Н., 'О значении терминов «философ» и «философия» в Древней Руси' (1994) 1 *Философские исследования* 152–161.
- Громов М. Н., 'О наименовании Философом славянского первоучителя Константина-Кирилла' in *Славянский филологический сборник*. Вып. II (Москва 2012) 65–76.
- Громов М. Н., 'Определение философии в древнерусской письменности' (1989) 1 *Философская и социологическая мысль* 90–99.

- Громов М. Н., *Структура и типология русской средневековой философии* (Москва: Институт философии РАН 1997).
- Громов М. Н., Мильков В. В., *Идейные течения древнерусской мысли* (Санкт-Петербург: РХГИ 2001).
- Денкова Л., 'Към въпроса за проникноването на идеите на Псевдо-Дионисий Ареопагит в старобългарската литература' (1991) 8 *Кирило-Методиевски студии* 200–215.
- Довга Л., *Система цінностей в українській культурі XVII ст. (На прикладі теоретичної спадщини Інокенія Гізеля)* (К.–Л.: Свічадо 2012).
- Древнегреческо-русский словарь*, т. 1: А–Л (Москва: Государственное издательство иностранных и национальных словарей 1958).
- Етимологічний словник української мови*. В семи томах, т. 2 / Редакційна колегія: О. С. Мельничук (головний редактор), В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко (К.: Наукова думка 1985).
- Європейський словник філософії: Лексикон неперекладостей*, Том I (К.: ДУХ І ЛІТЕРА 2009).
- Жиленко І., 'Церковно-культурне середовище і створення літописів та агіографічної літератури' in *Несторівські студії: Матеріали XI та XII міжнародних наукових конференцій* (К.: НКПЗКЗ 2014) 80–85.
- Жильсон Э., *Избранное: Томизм. Введение в философию св. Фомы Аквинского* (Москва – Санкт-Петербург: ЦГНИИ ИНИОН РАН, Культурная инициатива, Университетская книга 2000), т. I.
- Запаско Я., Ісаєвич Я., *Пам'ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні. Кн.1 (1574-1700)* (Л.: Вища школа 1981).
- Захара І., Хижняк З., 'Яворський Стефан' in *Києво-Могилянська академія у іменах XVII-XVIII ст.*, (К.: КМ Академія 2001) 609–612.
- Згарській Е. Я., *Народная русская философия*. (Коломыя: Черенками М. Бълоуса 1873).
- Иларион (Алфеев), епископ, *Во что верят христиане? Катехизические беседы* (Клин: Христианская жизнь 2008).
- Истрин В. М., *Книги временные и образные Георгия Мниха. Хроника Георгия Амартола в древнем славянорусском переводе. Текст, исследования и словарь*, т. 1: Текст. (Петроград: Российская государственная академическая типография 1920).
- Каприев Г., 'Философия в Византии и византийская философия' (2016) 24 *Труди Київської Духовної академії* 161–169.

- КАПРИЕВ Г., 'Византийська філософія: поняття, аксиоматика, рецепція' (2011) 17 *Архив за средновековна філософія и культура* 7–31.
- КАРТАШЕВ А., *Вселенские соборы* (Клин: Фонд "Христ. жизнь" 2002).
- КАШУБА М. В., *Памятники этической мысли на Украине XVII – первой половины XVIII ст.* (К.: Наукова думка 1987).
- КИРИЧОК О. Б., 'Істина та «істинне життя» в Києво-Печерському патерику' in *Могілянські читання 2003 року: Збірник наукових праць: Пам'ятки Давньої Русі в студіях сучасних учених: історія, дослідження, збереження* (К.: "ВПОЛ" 2004) 187–193.
- КИРИЧОК О. Б., 'Набір чеснот ідеального правителя' in *Духовні традиції в Українській культурі* (К.: Фенікс 2007) 24–29.
- КИРИЧОК О. Б., 'Образ «ідеального князя» як ампліфікація етичних топосів давньоруської людини' in *Несторівські студії: Людина доби Давньої Русі. Історико-філософські та релігієзнавчі аспекти* (К.: Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник 2013) 14–18.
- КИРИЧОК О., '«Філософ» і «філософія» в киеворуських пам'ятках XI–XIV ст.: необхідність по-новому поставити «старе» питання' (2021) 40(1) *Sententiae* 6–27.
- КИРИЧОК О., '«Філософ» і «філософія» в українських пам'ятках XI–XIV ст.: історіографія термінологічних та концептуальних інтерпретацій' (2020) 39(2) *Sententiae* 64–91.
- КИРИЧОК, О. "Настанови" Василя I як джерело з української політичної думки (2017) 9–10 *Філософські ідеї в культурі Київської Русі* 153–159.
- КІНАН Е., 'Відповідь Чарльзові Гальперіну на статтю «Едвард Кінан і листування Курбського–Грозного під прицілом»' in Кінан Е. *Російські історичні міфи* (К.: "Критика" 2001) 223–245.
- КЛИМАЇ І., 'Кампетэнция князя Андрэя Курбскага як перакладчыка' 2016 (16) *Studia Wschodniostowiańskie* 233–242.
- КОВАЛІВСЬКИЙ А., *Григорій Сковорода: дослідження й переклади* (Х.: Атос 2007).
- КОРЗО М., '«Мир с Богом чоловіку» Інокентія Гізеля в контексті католицької моральної теології кінця XVI – першої половини XVII ст.' in Інокентій Гізель, *Вибрані твори у 3-х тт.* / Упорядкування та загальна редакція Л. Довга (К.-Л.: "Свічадо" 2010), т. 3 195–262.

- КРАЛЮК П. М., *Володимир Василькович: модель князя-філософа* <<https://naub.ua.edu.ua/2010/volodymyr-vasylkovych-model-knyazyafilosofa>>.
- КРАЛЮК П. М., *Любомудри Володимирії: Філософ на троні (князь Володимир Василькович); Аристократ духу (Арсен Річинський)* (Луцьк: Твердиня 2010).
- КРЕПОН М., *Європейські ідентичності* (К. 2011).
- КРОМПЕЦ ОР, МЕЧИСЛАВ АЛЬБЕРТ, *Метафізика. Нарис теорії буття*. Переклад з польської доцента Кобякова О.М. (Суми: СумДУ, 2011).
- КУДРИНСКИЙ Ф., ‘Философ без системы (Опыт характеристики Григория Саввича Сковороды)’ (1898) 60 (Февраль) *Кіевская старина* 35–63.
- КУРБАТОВ Г. Л., ‘Политическая теория в Византии. Идеология императорской власти и аристократическая оппозиция’ in *Культура Византии IV – первая половина в.* (Москва: Наука 1984) 98–118.
- ЛАКС М., *Метафізика: сучасний вступний курс*, пер. М. Симчича і Є. Полякова (К., Дух і літера 2016).
- ЛІСОВИЙ В., *Культура – ідеологія – політика* (К. 1997).
- ЛОЗОВА Т., ‘Творчість Климента Смолятича як парадигма філософування в духовній культурі Давньої Русі’ (2010) 23 *Філософські обрії* 46–58.
- ЛОПАРЕВ Х., *Послание митрополита Климента къ смоленскому пресвитеру Оомъ: Неизданный памятник литературы XII века* (С.-Петербург 1892).
- ЛУРЬЕ В., *История византийской философии. Формативный период* (Санкт-Петербург: Аxioma 2006).
- Материалистическая диалектика. Конечное и бесконечное*. ред. М. А. Парнюк (К.: Наукова думка 1982).
- МИЛЬКОВ В. В., *Была ли философия в Древней Руси?* <http://iph.ras.ru/uplfile/rusph/biblio/milkov/ran_02_11_2012.pdf>.
- МИРКОВИЧ Г., *О времени пресуществления св. Даров. Спор бывший в Москве, во второй половине XVII века* (Опыт исторического наследования) (Вильна 1886).
- НИКОЛАЕВА Н. Г., *Богословские переводные памятники в истории русского литературного языка. Автореферат дисс. на соискание ученой степени доктора филологических наук* (Казань 2008).
- НИКОЛАЕВА Н. Г., *Трактат Дионисия Ареопагита “О божественных именах” в древнеславянском переводе* (Beitrage zur Slavistik. Bd. 42) (Frankfurt am Main: Peter Lang 2000).

- Никольский Н., *О литературных трудах митрополита Климента Смолятича, писателя XII века* (С.-Петербург: Типография Императорской АН 1892).
- Новая философская энциклопедия*. У 4-х тт. (Москва: Мысль 2010) т. 4.
- Пановский Э., 'Готическая архитектура и схоластика' in *Богословие и культура Средневековья* (К., 1992).
- Полный Богословский энциклопедический словарь*. Репринт (Москва: Концерн "Возрождение" 2002) т. 2.
- Посохова Л., '«Академічна повсякденність» викладачів та учнів православних колегіумів України XVIII ст.' in *Повсякдення ранньомодерної України. Історичні студії в 2-х томах* (К. НАН України, Інститут історії України 2012), т. 1: Практики, казуси та девіації повсякдення 141–187.
- Прохоров Г. М. ., Памятники переводной и русской литературы XIV–XV веков (Ленинград: Издательство «Наука». Ленинградское отделение 1987) 42–60.
- Раннее христианство*. У 2 т. (Москва: ООО "Издательство АСТ"; Харьков: "Фолио" 2001).
- САКАЛ Є., *Учительні Євангелія "заблудівського типу": композиція та структура: кваліфікаційна робота на здобуття академічного звання магістра історії* (магістерська дисертація) (К.: НАУКМА 2011).
- СВЕНЦИЦКІЙ І. С., *Начала філософії вь русской литературе XI–XVI вв.* (Львовь: Изданіе "Галицко-русской Матицы" 1901).
- Сводный каталог славяно-русских рукописных книг, хранящихся в СССР. XI–XIII вв.* (Москва: "Наука" 1984).
- Сидоров А. И., Творения преподобного Максима Исповедника. Книга I. Богословские и аскетические трактаты (Москва 1993).
- Симчич М., 'Вчення про нескінченність у могилянських філософських курсах (XVII–XVIII ст.): до постановки проблеми' (2018) 37/2 *Sententiae* 6–19.
- Симчич М., 'Києво-могилянські трактати «Про виникнення і зникнення» у контексті теологічних дискусій XVII – початку XVIII століть' (2017) 14 *Київська Академія* 70–93.
- Симчич М., 'Порівняльний аналіз філософських курсів Теофана Прокоповича і Георгія Кониського на прикладі розділу «Про нескінченність»' 38/1 (2019) *Sententiae* 122–136.
- Симчич М., "Від Вишенського до Сковороди": радянські дослідження української філософії XVI–XVIII ст. (2013) 1 *Філософська думка* 71–80.

- Симчич М., *Philosophia rationalis у Києво-Могилянській академії. Компаративний аналіз могилянських курсів логіки кінця XVII – першої половини XVIII ст.* (Вінниця, в-во О. Власюк 2009).
- Сирцова О. М., ‘Філософія Григорія Сковороди в інтерпретаціях початку XXI ст. (2013) 1(119) *Мультиверсум. Філософський альманах* 216–222.
- Сирцова О., *Апокрифічна апокаліптика: Філософська екзегеза і текстологія з виданням грецького тексту Апокаліпсиса Богородиці за рукописом XI століття Ottobonianus, gr. 1* / Ін-т філос. НАН України (К.: Видавничий дім “КМ Academia”, Університетське вид-во “Пульсари” 2000).
- Словарь книжников и книжности Древней Руси.* Вып. 1 (XI – первая половина XIV в.) (Ленинград: Наука 1987).
- СОБОЛЕВСКИЙ А. И., Южно-славянское влияние на русскую письменность в XIV-XV вв. (1903) 74(1) *Сборник отделения русского языка и словесности* 1–14.
- Соколов М. В., Тихомиров М. Н., ‘Русь XI–XIII вв.’ in *История философии в СССР: В 5 т., т. 1* (Москва: Наука 1968) 81–106.
- Соломоновская А. Л., ‘Особенности переводной техники славянских Ареопагитик’ in *Das Corpus des Dionysios Areopagites in der Slavischen Übersetzung* (14 Jahrhundert). Tom LXI (LV, 5) (Freiburg, Bg. 2013) 503–524.
- СРЕЗНЕВСКИЙ И. И., *Словарь древнерусского языка. Репринтн. издание* (Москва : Книга, 1989) т. 3.
- СТРАТИЙ Я. М., *Проблемы натурфилософии в философской мысли Украины XVII в.* (Киев, Наукова думка 1982).
- Сумцов Н., ‘Житие Сковороды, писанные другом его, М. И. Ковалевским’ (1886) 16 *Киевская старина* 103–150.
- СУХАНОВА Н., ‘О первоначальной редакции славянского перевода «Диалектики» св. Иоанна Дамаскина XIV в.’ (1999) 51 *Труды Отдела древнерусской литературы* 324–336.
- СУХОМЛИНОВ М. И., ‘Замѣчания о сборникахъ извѣстныхъ подъ названьемъ «Пчелъ»’ (1853) 2 *Известия Императорской Академии наук по Отделению русского языка и словесности*, Ст. 222–234.
- ТАХИАОС А.-Э. Н., *Святые братья Кирилл и Мефодий, просветители славян. Пер. с новогреческого* (Сергиев Посад: Свято-Троицкая Сергиева Лавра 2005).

- Темчин С. Ю., Вильнюсский список Послания киевского митрополита Климента Смолятича смоленскому пресвитеру Фоме с толкованиями мниха Афанасия (2015) 57(1) *Rocznik Teologiczny* 93–115.
- Терновский Ф., ‘М[итрополит] Стефан Яворский’ (1864) № 1 *Труды КДА* 52.
- Тихомиров М. Н., ‘Философия в Древней Руси’ in М. Н. Тихомиров, *Русская культура (XI–XVII век)* (Москва: Наука 1968) 90–172.
- Трендафилов Х., Кирилово определение на философиято – кратка и пространна редакция (1982) 38(1) *Език и литература* 51–52.
- Трендафилов Х., ‘Переводы «Богословия» Иоанна Дамаскина в русской и славянской филологии’ (1996) 51 *Труды Отдела древнерусской литературы* 658–667.
- Удод Г. о., *Г. С. Сковорода і Православна Церква* (Вінніпег, Саскаутон: Видано коштом Відділу Союзу Українок Канади ім. Ольги Кобилянської в Саскаутоні 1971).
- Успенский Б., Митрополит Климент Смолятич и его послания. (2017) 6(1) *Slověne* 186–187 <<https://doi.org/10.31168/2305-6754.2017.6.1.6>>.
- Ушкалов Л., *Ловитва невовимого птаха: Життя Григорія Сковороди* (К.: Дух і Літера 2017).
- Фірігос А., Вступ до історії патристичної та візантійської філософії (від початків християнства до іконоборства), переклад Степана Утрина, науковий редактор Марія Горяча (Л.: Видавництво Українського університету 2017).
- Франклин С., ‘О «философах» и «философии» в Киевской Руси’ (1992) 53 *Byzantinoslavica* 74–85.
- Хейзинга Й., *Осень Средневековья* / пер. Д. В. Сильвестрова (Санкт-Петербург: Издательство Ивана Лимбаха 2011).
- Христокин Г. В., *Методологія православної теології в її парадигмальних трансформаціях*. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук зі спеціальностей 09.00.11 – релігієзнавство; 09.00.14 – богослов’я (К.: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова Міністерства освіти і науки України 2019).
- Чижевський Д., *Філософія Г. С. Сковороди* / підг. тексту, мовна редакція, вступ. стаття Л. Ушкалова (Х.: Акта 2003).
- Чижевський Д., *Філософія Г. С. Сковороди* (Варшава [З друк. НТШ у Львові] 1934).

- ЧИЖЕВСЬКИЙ Д., *Нариси з історії філософії на Україні* (Нью Йорк 1991).
- ШАРІПОВА Л. В., 'Внутрішній устрій та функціонування бібліотеки Києво-Могилянської академії до пожежі 1780 р.: спроба реконструкції' (2000) в *Рукописна та книжкова спадщина України 75–96*.
- ЭРМАН Б., *Как Иисус стал богом* / пер. с англ. С. Горячевой (Москва: Эксмо 2016).
- ЭРН В., *Борьба за Логос. Г. Скворода. Жизнь и учение* (Минск: Харвест, Москва: АСТ 2000).
- ЯКОВЕНКО Н., *У пошуках нового неба. Життя і тексти Йоанікія Галятовського* (К.: Лаурус, Критика 2017).